

TÍÐARGREIN ...FRAMHALD

Royndir at hyggja at

Misskil meg ikki. Sjálvandi skal eitt tilboð sum hetta viðgerast væl og virðiliga – ella "prinsipielt og etiskt", um mann vil. Tað krevur, at øll fakta verða lögð á borðið og at øll, sum varða av økinum, verða hoyrd.

Men í hesum føri er viðgerðarhátturin tó rættiliga upplagdur: Vit kunnu jú hyggja at teimum fimm støð-unum í Danmark, har Novo Grunnurin hevur gjørt líknandi iløgur, og tilgongdin er komin heilt langt. Fyrsta avtalan bleiv gjørd í 2015, meðan seinasta avtalan – tann viðvíkjandi deplinum í Grønlandi – stutt síðani er gjørd.

Hvørjar grundgevingar hava verið har? Hvør hevur kritikkurin verið? Hvørjar hava royndirnar verið? Hvussu eru økini skipað? Hvørjar eru treytirnar?

Eg havi hugt á netinum. Har finst nógv og nágreiniligt tilfar. Nógv kjak – og eisini kritiskar røddir. Men bara allar ytsti vinstravongurin hevur verið beinleiðis ímóti – í nøkrum førum. Øll onnur hava sagt ja takk – samstundis sum treytin hevur verið, at fulli ræðisrætturin verður liggjandi hjá myndugleikunum. Veruleikin er jú, at verður slíkt ikki gjørt í almennum-privatum samstarvi, verður tað ikki gjørt yvirhøvur. Tí tað er so ovurhonds dýrt. Á heimsstøði verður bara ein minimalur partur av allari gransking einans figgjaður av tí almenna.

Allir fimm viðgerðardeplarnir í Danmark eru skipaðir undir fullum ræði hjá almennu heilsumyndugleikunum. Ongin treyt fylgir við um at brúka ávísan heilivág ella viðgerðarslag.

Hyggur ein til Danmarkar sæst eisini, at tað, Novo Grunnurin hevur gjørt, bæði er at byggja diabetes-sentur, og at skapa fortreytir fyri heilsugransking. Í Grønlandi skal heilsugransking eisini skipast á sjálvum deplinum.

Men Sirið Stenberg hevur sagt við útvarpið, at gransking als ikki var partur av tí samstarvi, sum varð umrøtt. Tað tykist løgið, tí so hevði iløgan í diabetes-miðstøðina Føroyum verið øðrvísi enn hinar seks.

Men sjálvandi – sambært Sirið hevur Novo heldur ikki sett fram tilboð um nakra føroyska diabetes-miðstøð yvirhøvur...

Nevndarlimurin

Millum tað, Sirið Stenberg hevur ført fram, er, at Novo Grunnurin krevur at hava

ein av fleiri nevndarlimum í diabetes-sentrinum í Føroyum.

Eg havi eisini kannað hetta. Í Danmark hevur Novo-Grunnurin ein av 6-7 nevndarlimum í teimum fimm sentrunum. Og endamálið er ikki at taka nakran av ræði. (Skilji heldur ikki hvussu mann skuldi kunnað gjørt tað við einum limi...).

Endamálið er fyri tað fyrsta at grunnurin skal kunnað fylgja við í og harvið kunna menna virkseimið á deplunum. Hesi fólk hava jú stóran serkunnleika.

Fyri tað annað er endamálið, at grunnurin skal hava meðábyrgd av menningini av deplunum. Hetta skal m.a. økja móguleikan fyri nýggjari figging frá grunninum eftir tey fyrstu 10 árin.

Hevði Sirið Stenberg sett seg inn í hetta, áðrenn hon gjørdi hendan eina nevndarlimin til eina so stóra hótan, hevði málið ikki blivið so gruggað, sum tað nú er. Tað hevði tikið henni minni enn ein tíma...

Men er tað púra avgerandi, at Novo Grunnurin ongan nevndarlim fær í tann depilin í Føroyum, sum grunnurin sjálvur skal figgja, so er at siga tað við grunnin. Tað er ein løgin máti at samstarva uppá – men kanska tað eisini ber til.

Meira enn diabetes

Eg umboði sum fólkatingsmaður ikki nakran føroyskan myndugleika, og eg havi einki mandat til at taka nakra sum helst avgerð í hesum.

Men eg veit eitt sindur um tað, tí eg havi í mong ár - í samráð við myndugleikar

og fakpersónar - roynt at lynnað undir soleiðis, at tað er blivið lættari at draga figging til Føroya, sum kann menna føroyska heilsugransking og -viðgerð. Umframt, sjálvandi, at styrkja okkara búskap.

Eg havi í trimum førum fingið pengar til FarGen á donsku figgjarlógini - einaferð átta, einaferð tvær og einaferð tríggjar milliónir. Hetta munar lítið. Endamálið hevur bara verið at flyta hesa verkætlan so langt fram, at tað gerst attraktivt fyri privatar íleggjarar, sum kunnu koma við "veruligum" pengum. Sovorðin gransking er nevniliga so dýr, at antin samstarva vit við onnur um tað - ella granska vit ikki.

Sum er dúva vit bara uppá ta gransking, sum onnur koma við.

Tað gera vit, hóast vit hava fyrstafloks granskarar og hóast Føroyar eru væl eignaðar til slíka gransking, tí okkara ílegusuppa er óvanliga konsentrerað. Her hava livað fá og isolerað fólk í nógvur øldir – og vit hava sera góðar ættarbandsskráir. Vit hava eisini eina framkomna lóggávu. Og fólk í Føroyum eru positiv viðvíkjandi slíkari gransking.

Men tað hevur framvegis ikki eydnast at fáa munagóðar privatar, útlenskar iløgur til FarGen, so eg játtaði, tá ein lækni í vár spurdi meg, um eg kundi hjálpa til við royndunum at draga iløgur til føroyska heilsugransking.

Nøkur fólk samlaðust so, og tey samdust um eina ætlan, har FarGen bleiv kombinerað við heilsukanningum – kallað "FarGen-Health". Men at søkja grunnar tek-

ur nógva tíð, og hana hevði eingin. Tí samdust vit um at seta ein ráðgeva, sum hevði góð sambond í tí rætta umhvørvinum. Eg kundi brúka av míni játtan á Fólkatingi til hetta endamál, tí talan var um uppfylging av trimum fólkatingssamtyktum um at stuðla FarGen.

Síðani bleiv bankað á ymiskar hurðar – men tann hjá Novo Nordisk grunninum vísti seg longu at standa opin!

Á fundi við grunnin 28. september upplýsti Jannik Hilsted, leiðari, at grunnurin hevði sett fram tilboð um at byggja eitt diabetes-sentur í Føroyum, men ótolnaðist eftir svari. Honum bleiv so lovað, at Landsstýrið skuldi fáa boðini.

Men Novo Grunnurin var ikki bara áhugaður í hesum. Tá greitt varð frá um FarGen og hugskotinum um at kombinerað hetta við eina stóra heilsukanning, var áhugin stórur.

Ráðgevin skrivaði soleiðis í notatunum frá fundinum: "Á fundinum bleiv sýndur stórir áhugi í FarGen Health, og í at stuðla undirstøðukervinum undir heilsugransking í Føroyum. Nevndar blivu stórar upphæddir sum 50-60 mió. kr. har Jannik segði hetta ikki vera avskrekkjandi stuðulsupphæddir um ambitióin var at røkka granskingarúrlitum á altjóða støði."

Notatið endaði við hesum orðum:

"Føroya Landsstýrið stendur nú við einum heilt einastandandi móguleika at fáa játtaðan stóran stuðul úr hesum stóra grunni komandi 10 árin til:

- Nýggjan væl útgjørdan ambulatoriubygning til diabetes og aðrar medisinskar sjúkur.

- Dagførdan frystara við robotti til Ílegusavnið / FarGen.

- Eina nýskapandi og altjóða einastandandi fólkahelsukanning, sum saman við FarGen dátugrunninum veruliga kann stuðla undir eitt heilsugranskingarumhvørvi í Føroyum."

Nýtt tilboð – nýggj tøg

17. oktober var eg á fundi við Sirið Stenberg, har eg greiddi frá mínum virksemi, og teimum móguleikum, sum eg helt vera. Eg heilsaði henni eisini frá Novo-Grunninum og segði, at grunnurin hevði vónað at kunna fara í gongd í Føroyum í heyst, men framvegis biðaði eftir svari úr Heilsumálaráðnum.

Eisini handaði eg henni notatið frá ráðgevanum, har tað greitt stendur, at grunnurin er áhugaður í at gera stórar iløgur í heilsugransking í Føroyum. Løgmaður var eisini við á fundinum.

Landsstýriskvinnan lovði at kalla viðkomandi fólk inn at tosa um hetta.

Eg hevði vónað, at hon fór at taka sakina í egnar hendur, seta málið á skrá í Føroyum, og taka upp samband við grunnin fyri at samráðast um móguleikar og treytir.

Men einki hendi.

Tað einasta landsstýriskvinnan gjørdi, var, at hon 23. november sendi sítt famøsa bræv til Novo Grunnin.

Kann bjargast

Beint nú standa vit í eini støðu, har almennu føroysku

boðini eru, at vit ikki arbeiða við hesum. Hinar seks miðstøðirnar eru í gongd. Vit standa eftir. Gransking, figgjað av grunninum, er í gongd. Vit standa eftir.

Í almenna rúminum fýkur eisini við illgitingum um Novo Grunnin – settar fram á hægsta stað. Tað gagnar neyvan móguleikanum fyri at fáa málið aftur á beint. At illgita og tosa ósatt um onkran, ger tað ikki lættari at samstarva við viðkomandi seinni.

Men sjálvandi eiga vit at royna.

Eitt nýtt bræv má straks fara til Novo-grunnin, har sagt verður, at vit IKKI hava lagt lok á málið, men taka tað upp til viðgerar í januar.

Síðani skulu vit hava eitt orðaskifti um hetta, sum serliga byggir á tær royndir, gjørdar eru aðrastaðni. Tær vísa betur enn nakað, um hetta er tað rætta fyri okkum ella ikki, og um hald er í øllum illgitingunum.

Sirið Stenberg hevur bakkað eitt sindur síðani 23. november. Nú má hon venda við – og seta fulla ferð á motorin. Vil hon ikki tað, má leiðslan í Landsstýrinum – ella Løgtingið – taka sakina í egnar hendur og gera tað, sum skal til. Tí hetta málið er størri enn, at heilsumálaráðharrin kann súlta tað. Tað snýr seg um okkara búskap, okkara gransking – og fleiri 1000 føroyskar diabetes-sjúklingar.

Tað er ein vanlukka, um hesin móguleikin gleppur okkum av hondum uttan, at vit yvirhøvur hava viðgjørt hann við støði í fakta.